

Vooral de zomereik wordt veelvuldig aangeplant in stedelijke en landschappelijke beplanting. Hoe zien die inheemse soorten eruit en waar vinden we oude, als autochtoon aan te merken eikenbeplantingen?

Tekst en beeld Bert Maes

Over heel Nederland bekeken is de zomereik een veel algemenere boom dan de wintereik: respectievelijk *Quercus robur* en *Quercus petraea*. Toch blijkt lokaal de wintereik een algemene boom, zoals op de Veluwe. Op plaatsen waar beide soorten naast elkaar voorkomen, groeit niet zelden de bastaardeik, *Quercus × rosasea*, het product uit hybridisering van beide soorten.

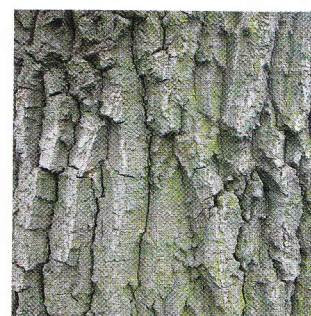
Een soort die net niet als inheems mag worden aangemerkt is de donzige eik: *Quercus pubescens*. Deze soort heeft Nederland langs natuurlijke weg niet weten te bereiken, in noordelijke richting is hij niet verder gekomen dan Wallonië. In tuinen en parken doet de soort het evenwel bijzonder goed.

Ook andere soorten van buiten de Lage Landen zien we geregeld als sierboom of laanboom aangeplant. Veel aan-

Inheemse eiken: waar vind

Wintereik

Zomereik

Mannelijke eikenkatjes

Wintereik

geplant zijn: Hongaarse eik (*Q. frainetto*), moseik (*Q. cerris*), moereseik (*Q. palustris*) en Amerikaanse eik (*Q. rubra*). Hiervan speelde de Amerikaanse eik tot circa 1950 een belangrijke rol in de bosbouw.

Soorten herkennen

Evenals beuk en tamme kastanje maakt de eik deel uit van de familie van de napjesdragers (*Fagaceae*). Zoals de naam aangeeft, onderscheidt deze familie zich doordat de vrouwelijke bloemen aan de voet uitgroeien tot napjes. Bij de eiken is er per bloem een napje, bij de beuk is dat een napje per bloeiwijze. Zoals bij alle windbestuivers hangen bij eiken de meeldraden ver uit de bloem, terwijl de stijlen dicht bij de bloemsteel blijven. Zomereik- en wintereiksoorten bloeien in april-mei, waarbij de wintereik meestal net iets later is.

Het verschil tussen wintereik en zomereik is vooral te zien aan de eikels en bloemen. Bij de wintereik zitten ze dicht op elkaar in een bladoksel, bij de zomereik zijn ze juist lang gesteeld. Het omgekeerde is het geval bij de bladeren. Deze zijn bij de wintereik juist lang gesteeld, terwijl het blad bij de zomereik zittend tot zeer kortgesteeld is. Daarbij zijn de wintereikbladeren veel regelmatig gelobd, meestal glanzend groen en met een meer of minder wigvormige bladvoet. De bladvoet van de zomereik heeft juist opvallende gelobde oren met omgebogen randjes. Bladeren van wintereik hebben op de onderzijde twee soorten haren, stervormige en enkelvoudige. De sterharen zitten dicht over de hele bladonderzijde, maar zijn alleen

met een loep goed te zien. De bladeren van de zomereik zijn kaal of dragen enkelvoudige haren langs de hoofdnerf.

Ook aan de schorsstructuur is het verschil tussen beide soorten zichtbaar. Wintereiken hebben een veel regelmatig schorspatroon dan zomereiken. De bastaardeik is intermediair wat betreft alle hiervoor genoemde kenmerken.

Eiken zijn laatbloeiers: ze dragen pas na een jaar of dertig tot veertig hun eerste bloemen. Rond hun honderdste levensjaar zijn ze het productiefst. Evenals beuken hebben eiken de gewoonte eens in de paar jaar erg overdadig te bloeien en vrucht te dragen: het zogeheten mastjaar. Het optreden van een mastjaar wordt bepaald door de weersomstandigheden. Daar staat tegenover dat vorst in het voorjaar de vruchtvorming bijna geheel kan belemmeren.

Verspreidingsgebied

In Nederland vinden we de grootste eikenpopulaties op de Veluwe stuwwal. De Veluwe herbergt nog enige duizenden hectaren (voormalig) hakhout van zowel winter- als zomereik. Menig eikenbos heeft juist door eeuwenlang hakhoutbeheer kunnen overleven en zijn dan ook vaak van hoge ouderdom.

Oudere individuele hakhoutstoven kunnen bovendien een aanzienlijke omvang bereiken. Er zijn gevallen bekend met een omtrek van meer dan 20 m en een leeftijd van vermoedelijk meer dan achthonderd jaar. Mogelijk zijn dat de oudste nog levende individuen van eiken in Europa. Met DNA-onderzoek is vastgesteld dat dergelijke stammenclusters ook inderdaad genetisch één individu zijn. Ronduit indrukwekkend zijn de eikenhakhoutstoven van meer dan 30 m omtrek in het natuurgebied Maanschoten op de Veluwe (bij Kootwijk). Behalve door hakhoutbeheer kunnen boomclusters ook ontstaan door bijvoorbeeld (wild)vraat en instuiving van zand.

Onlangs zijn dergelijke reuzen ook aangetroffen in de Loonse en Drunense Duinen. In feite zijn deze eikenhakhoutbossen de grootste bewaard gebleven, oude bosrestanten in ons land. Belangrijk is dat met het eeuwenlange hakhoutbeheer het oorspronkelijke genenmateriaal van de eiken bewaard is

gebleven, uit oogpunt van genenbehoud en biodiversiteit een bijzonder waardevol gegeven.

Andere grote eikengroeiplaatsen zijn te vinden op de Utrechtse Heuvelrug – met fraaie populaties bij Leusden en Rhenen – en op de stuwwallen bij Nijmegen en Montferland. Bij Rhenen op de Utrechtse Heuvelrug heeft het eikenhakhout de vorm van lage knotboompjes. Vermoedelijk werden ze hoger gehakt om vraat van schapen te voorkomen. Dergelijke lage knoteiken zijn ook te vinden in de Gelderse Vallei bij Barneveld (natuurgebied Klein Bylaer) en in het Nationaal Park Het Groene Woud (natuurgebied De Mortelen en omgeving tussen Boxtel, Best en Oirschot).

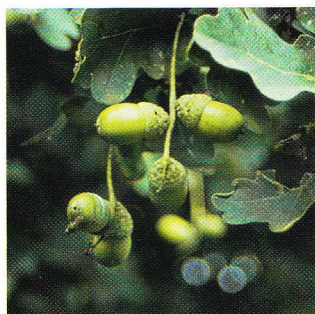
De eerste overstoven en soms later weer uitgestoven zomereiken in de Loonse en Drunense Duinen bij Giersbergen hebben vaak bizarre vormen aangenomen. Verder staan er op de randen van enkele Drentse essen nog eikenstrubben, onder andere bij Zeyen en Schipborg, en kent Twente oude eikenstoven rond de Tankenberg bij Oldenzaal. In Limburg behoren de natuurgebieden Meinweg bij Roermond en Zeldersche Driessen bij Gennep tot de mooiste eikengroeiplaatsen van onder meer ook wintereiken. En in het kustduingebied zijn oude groeiplaatsen met fraaie hakhoutbossen teruggevonden in het duingebied van Meijndel in Wassenaar, het Uilenbos en de Bosjes van Poot in Den Haag en in de duinen bij Domburg in Zeeland. In Domburg gaat het om heel karakteristieke, lage, struikvormige eikenstruwelen.

Opgaand bos

De Achterhoek, en dan vooral rond Winterswijk, vormt een uitzondering op het gegeven dat autochtone eiken gebonden zijn aan hakhout. Hier komen op enkele middeleeuwse landgoederen, met name in de omgeving van 't Woold, nog bossen voor met autochtone, opgaande zomer- en wintereiken. Vergelijkbaar is het Edese bos op de rand van de Veluwe.

Overigens ontbreken wintereiken in de provincies Zeeland, Noord-Brabant, Groningen, Friesland en Zuid-Holland. In de provincies Drenthe en Noord-Holland komt de wintereik slechts sporadisch voor. ■

en we ze?

Zomereik